

**DOI:10.26104/NNTIK.2023.13.25.056**

*Ажыкулов С.М.*

**КОМПЬЮТЕРДИК САБАТТУУЛУКТУ ЖАНА МААЛЫМАТТЫК  
ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ӨЗДӨШТҮРҮҮ**

*Ажыкулов С.М.*

**ОСВОЕНИЕ КОМПЬЮТЕРНОЙ ГРАМОТНОСТИ И  
ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ**

*S. Azhykulov*

**MASTERING COMPUTER LITERACY AND INFORMATION  
TECHNOLOGY**

УДК: 37.013(575.2)

Макалада педагогдун компьютердик сабаттуулуктун жоюу жана жүзөгө ашырууга мүмкүндүк берген принциптер, келечектеги жана иштеп жаткан мугалимдердин кесиптик даярдыгын долбоорлоо, билим берүүнү санариптештирүү, маалыматташтыруунун заманбап этабы педагогдун маалыматтык маданиятын калыптандырууга багытталгандыгы, ал азырынча компьютердик сабаттуулукту жана маалыматтык технологияларды өздөштүрүүнү камсыз кылуу аракетинде чагылдыруу. Азыркы учурда жогорку мектепте болочок адистерди санариптик маалыматтык окутуунун бирдиктүү концепциясы жоктугу, ал монодисциплинардык мамиле менен алмаштырылууда. Окумуштуулар окуу курстарынын, сабактардын тематикаларын, сунуштамаларын өз варианттарын сунуштагандыгы. Педагогду мүнөздөгөн, маалыматтык маданиятка ээ болгон дүйнө таанымдын, инсандык жана психикалык сапаттардын өнүгүшү билим берүү системасында жаңыдан пайда болуп, атайын изилдөөлөрдү, методологиялык, теориялык жана методикалык негиздерди иштеп чыгуу каралган.

**Негизги сөздөр:** компьютер, сабаттуулук, педагог, маалыматташтыруу, маалыматтык маданият, долбоордук-рефлексивдүү, технология, маалыматтык-билим берүү.

*В статье принципы, позволяющие ликвидировать и реализовать компьютерную грамотность учителя, проектирование профессиональной подготовки будущих и работающих учителей, цифровизация образования, современный этап информатизации направлены на формирование информационной культуры учителя, это выражается в стремлении обеспечить овладение компьютерной грамотностью и информационными технологиями. В настоящее время отсутствует единая концепция цифровой информационной подготовки будущих специалистов высшей школы, на смену ей приходит монодисциплинарный подход. Дело в том, что ученые предложили свои варианты учебных курсов, темы уроков, рекомендации. В системе образования закладывается развитие мировоззренческих, личностных и психических качеств, характеризующих педагога, обладающего информационной культурой, и предусматривается разработка специальных научно-исследовательских, методологических, теоретико-методических основ.*

**Ключевые слова:** учитель, цифровизация, информатизация, информационная культура, проектно-рефлексивная, технология, информационно-образовательная.

*In the article, the principles that allow eliminating and imple-*

*menting computer literacy of a teacher, designing the professional training of future and working teachers, digitalization of education, and the modern stage of informatization are aimed at forming a teacher's information culture, this is expressed in the desire to ensure the mastery of computer literacy and information technology. At present, there is no unified concept of digital information training of future specialists in higher education; it is being replaced by a monodisciplinary approach. The matter is that scientists have offered the variants of training courses, subjects of lessons, recommendations. The education system lays down the development of worldview, personal and mental qualities that characterize a teacher with an information culture, and provides for the development of special research, methodological, theoretical and methodological foundations.*

**Key words:** teacher, digitalization, informatization, information culture, project-reflexive, technology, information-educational.

Бүгүнкү күндө билим берүүнү санариптештирүү, маалыматташтыруунун заманбап этабы педагогдун маалыматтык маданиятын калыптандырууга багытталгандыгы менен мүнөздөлөт, ал азырынча компьютердик сабаттуулукту жана маалыматтык технологияларды өздөштүрүүнү камсыз кылуу аракетинде чагылдырылат. Азыркы учурда жогорку мектепте болочок адистерди санариптик маалыматтык окутуунун бирдиктүү концепциясы жок, ал монодисциплинардык мамиле менен алмаштырылууда. Окумуштуулар окуу курстарынын, сабактардын тематикаларын, сунуштамаларын өз варианттарын сунушташат. Педагогду мүнөздөгөн, маалыматтык маданиятка ээ болгон дүйнө таанымдын, инсандык жана психикалык сапаттардын өнүгүшү билим берүү системасында жаңыдан пайда болуп, атайын изилдөөлөрдү, методологиялык, теориялык жана методикалык негиздерди иштеп чыгууну талап кылат.

Берилген көйгөй жаатындагы теориялык издөөлөрдү талдоо көрсөткөндөй, изилдөө билим берүүгө жеке жана жеке багытталган мамилелерге негизделген концепцияларды иштеп чыгуу багытында жүрүп жатат. Акыркы жылдары болочок адистер санариптештирүү, маалыматташтыруу, компьютердик сабат-

туулук жаатында маалыматташтыруунун таасиринин психологиялык механизмдеринин маңызы эмнеде деген суроого кызыга башташты. Байланышты компьютерлештирүү шарттарында жазуу тилин өздөштүрүүнүн, англис тилин үйрөнүүнүн мотивациясы жогорулай тургандыгы, айрым ой жүгүртүү ыкмалары (мисалы, аналогия, салыштыруу ж.б.) өнүгүп, эмоционалдык, жөнгө салуучу, эрктүү чөйрөлөрдө өзгөрүүлөр болоору аныкталган. Бул маалыматтарды маалыматтык технологияларды колдонуу менен окутууну уюштуруунун психологиялык негиздемесинде колдонуу зарыл, бирок окутуунун теориясында жана методикасында бул маселелер азырынча гана коюлуп, окуучунун компьютердик сабаттуулугун, маалыматтык маданиятын калыптандыруунун бардык мүмкүн болгон психологиялык жана инсандык аспектилерин белгилөөгө айрым аракеттер көрүлүүдө.

Муну менен катар маалыматтык-билим берүү чөйрөсүнүн калыптануу проблемасын чечүүдө студентти ЖОЖдо даярдоону уюштурган окутуучуга же квалификацияны жогорулатуу системасындагы мугалимге талаптар жөнүндө маселе келип чыгат. Мындай чөйрөдө окутуучу салттуу окутуу системасындагы окутуучуга караганда бир кыйла чоң физикалык жана психологиялык жүктү көтөрөт (мындан тышкары, маалыматтык-билим берүү чөйрөсүндө анын ишинин ченемдик-укуктук жактары пайда болду, алар азырынча иштелип чыга элек). Мындай окутуучуларды атайын даярдоо зарыл.

Акыркы убакта окумуштуу-педагогдордун жана практиктердин көңүлүн бурган илимий изилдөөлөрдүн келечектүү багыттарынын бири предметтик окутуунун маалыматтык билим берүү чөйрөсүн конструкциялоого предметтик мугалимдерди окутууну уюштуруунун оптималдуу шарттарын табуу болуп саналат, бул алардын жаңы билим берүү чөйрөсүндө өз ара аракеттенүү тажрыйбасын түзүүгө өбөлгө түзөт. Бул учурда мындай өз ара аракеттенүүнүн жаңысы (аң-сезимдүү же аң-сезимсиз) мугалимдин кесиптик жана инсандык мамилеси болот. Педагогдорду окутуу анын окуучулар менен өз ара аракеттенүү процессинде ишке ашырылуучу мугалимдин айрым инсандык мамилелерин кайра түзүүгө негизделиши керек.

Жалпысынан алганда, бүгүнкү күндө жетектөөчү маалыматтык-билим берүү чөйрөсүндө ишке студенттерди даярдоодо билим берүүнүн мазмунундагы өзгөрүүлөр эмес, негизги инсандык мамилелердин калыптанышы жана бекемделиши, педагогдун туруктуу жеке өсүшү болуп саналат деп ырастаса болот. Жеке жетилгендиктин өзгөрүшүн мүнөздөөчү критерийлерди жана маалыматтык-билим берүү чөйрөсүндөгү мындай өзгөрүүлөргө өбөлгө түзүүчү окуу шарттарын бөлүп көрсөтүү – атайын изилдөөлөрдү талап кылган көйгөй.

Педагогдордун маалыматтык технологияларды

колдонууга даярдыгын камсыз кылуу бүгүнкү күндө квалификацияны жогорулатуу системасынын тенденцияларынын бири болуп саналат. Маалыматтык-компьютердик, санариптештирүү, технологияларды колдонууга даярдыгы көптөгөн илимий эмгектерде милдеттүү мотивациялык-баалуулук, мазмундук-операциялык, ишмердүүлүк-рефлексивдүү компоненттерди камтыган татаал түзүлүшкө ээ педагогдун кесиптик-инсандык сапаты катары каралат. Даярдык структурасынын мындай көрүнүшү окутуунун мазмуну боюнча гана эмес, анын психологиялык негизи боюнча да атайын изилдөөлөрдүн зарылдыгын тастыктайт.

Бул педагогдун маалымат маданиятын түзүү маселеси дүйнөнүн көпчүлүк өнүккөн өлкөлөр үчүн маанилүү экенин белгилей кетүү керек. Ата мекендик теорияда жана практикада илимий изилдөөлөрдүн жетишерлик көп саны топтолгон, алардын натыйжалары биздин өлкө үчүн гана маанилүү эмес. Өлкөбүздүн дарамети, билим берүү мекемелерин санариптештирүүдө жана компьютерлештирүүдө өлкөбүздүн олуттуу артта калгандыгына карабастан, каражат жана шарттар, окутуунун методологиясы жана ыкмалары, ушул максатта маалыматтык ресурстарды пайдалануу маселелери боюнча чет элдик адистердин изилдөөлөрүнөн кем калбайт. Мындан тышкары, кыргыз теориясы жана практикасы маалымат маданиятынын маңызы боюнча гана эмес, ошондой эле маалымат маданиятын өнүктүрүүнүн факторлору жана шарттары сыяктуу маселелер боюнча да олуттуу тажрыйбага ээ. Бул жерде негизги ролду техникалык (технологиялык) фактордун болушу эмес, анын маанилүүлүгүн түшүнүү менен психологиялык жана инсандык факторлордо биз дагы эле артта калгандыгыбыз көрүнүүдө. Аларга төмөнкүлөр кирет: мотивациялык абал, интеллектуалдык өнүгүү, тынчсыздануу, ой жүгүртүү жөндөмү, өзүн-өзү сыйлоо, баалуулуктар жана башкалар.

Педагогикалык теорияда билим берүү тармагына концептуалдык мамилелерди иштеп чыгуу үчүн белгилүү бир методологиялык жана теориялык негизи педагогдун маалыматтык маданиятын өнүктүрүү проблемасын карайт:

1. Педагогдун маалыматтык маданиятын өнүктүрүү проблемасы жана аны чечүү кезектеги разрядга киргизилген билим берүүнү санариптештирүүнүн, маалыматташтыруунун, максаттарын, милдеттерин, негизги башкармалыктарын чагылдырган ченемдик документтер, бул объективдүү түрдө маалыматтык чөйрөнүн тез динамикасы менен шартталган.

2. Билим берүүнүн жаңы моделдерин иштеп чыгууга багыт алган, маалыматтык чөйрөдөгү салттуу эмес психологиялык-педагогикалык көрүнүштөрдү жана процесстерди чагылдырган, квалификацияны жогорулатуу жана кайра даярдоо системасында ЖОЖдо педагогдун маалыматтык маданиятын ка-

лыптандырууга илимий мамилелер.

3. Билим берүү процессиндеги өзгөрүүлөрдүн негизги багыттарын көрсөткөн маалыматтык ресурстар жана жаңы маалыматтык технологиялар жаатында студенттерди даярдоо жана ЖОЖдордун окутуучуларынын жана мектеп мугалимдеринин квалификациясын жогорулатуу тажрыйбасы.

4. Педагогдун маалыматтык маданиятын бүтүндүк катары калыптандыруу концепциясы, биздин изилдөөдө иштелип чыккан, педагогикалык кубулуштарга маданият системалуу, бүтүн, инсандык-ишмердүүлүк мамилелерине негизделген, ошондой эле маалыматтык чөйрөнүн шартында адамдын психикалык ишмердүүлүгүнүн мыйзам ченемдүүлүгүнө таянат. Биздин концепциянын негизин педагогикалык көрүнүш катары педагогдун маалыматтык маданияты жөнүндө түшүнүк түзөт, аны калыптандырууга жана өнүктүрүүгө илимий мамиле, окутуу процессинде маалыматтык маданиятты өнүктүрүү принциптери, маалыматтык-билим берүү чөйрөсүндө педагогдун кесиптик даярдыгы жөнүндө түшүнүк, педагогикалык каражаттар жана үзгүлтүксүз кесиптик билим берүү системасында педагогдун маалыматтык маданиятын калыптандыруу жана өнүктүрүү шарттары.

5. Концепция долбоордук-рефлексивдүү ыкманын негизинде маалыматтык маданиятты калыптандыруу идеясын камтыйт. Баштапкы жоболор төмөнкүлөр болгон: "Педагогдун маалыматтык маданиятын өнүктүрүү анын маалыматтык компетенттүүлүгүн (жана библиографиялык сабаттуулугун) педагогикалык компетенттүүлүк менен интеграциялоону талап кылган иште гана мүмкүн.

Бардык эле иш-аракеттер педагогдун маалыматтык маданиятын өнүктүрүүгө өбөлгө боло бербейт, бардык эле иш-аракеттер жогоруда аталган педагогикалык кесиптин компоненттерин-сионализмди интеграциялоо мүмкүнчүлүгүнө ээ эмес. Мындай мүмкүнчүлүккө ээ болгон иш-аракеттерге биз педагог тарабынан маалыматтык технологияларды колдонуу менен аткарылган долбоордук иш-аракеттерди киргизибиз.

Педагогдун маалыматтык маданиятын калыптандыруу рефлексивдүү процесстерди өнүктүрүүнү талап кылат, алар психологиялык (инсандык), ишмердүүлүк жана маалыматтык-мазмундук компоненттерин өнүктүрүүнүн система түзүүчү фактору болуп, педагогдун өзүнүн кесиптик ишине аталган аспектилерди интеграциялоо жөндөмдүүлүгүнө таасир көрсөтөт.

ИК түзүүнүн негизи катары ой жүгүртүүнү өнүктүрүү маалыматтык технологияларды колдонуу менен ишке ашырылган өзүнүн долбоордук ишин талдоо боюнча педагогдун атайын ишин талап кылат. Талдоо эки багыт боюнча жүргүзүлүүгө тийиш: а) педагогдун өзүндө пайда болгон психикалык абалды

аныктоо; б) окуучулардын психикалык абалын аныктоо. Бул талдоонун маанилүүлүгү, ал билим берүү жана таанып-билүү иш-чараларды уюштуруу үчүн окуучулардын маалымат маданиятынын өзгөчөлүктөрүн эске алууга мүмкүндүк берет жана ошол эле учурда, алардын маалыматтык маданиятын өнүктүрүү болуп саналат.

Эгерде педагогдун өзүндө аны калыптандыруу, өнүктүрүү жана өзүн-өзү өнүктүрүү боюнча максаттуу иш каралса, ошондой эле педагог окуучулардын маалыматтык маданиятын өнүктүрүү менен атайын алектенсе, долбоорлоо-рефлексивдүү мамилени ишке ашыруу педагогдун маалыматтык маданиятын өнүктүрүүнү камсыз кылат.

**Педагогдун маалыматтык маданиятын калыптандырууга биз негиздеген долбоордук-рефлексивдүү мамиле төмөнкү жоболорду камтыйт:**

1. Педагогдун маалыматтык маданияты анын педагогикалык маданиятынын курамдык бөлүгү катары бир катар тышкы жана ички факторлорго жана шарттарга жараша болот, алардын ичинен педагогдун маалыматтык-долбоордук ишке даярдыгы (тийиштүү билимдердин жана жөндөмдөрдүн, максаттардын жана баалуулуктардын, позициялардын, мамилелердин, көз караштардын ж.б. болушу) жана педагогдун аңсезиминде өзүнүн жана окуу-маалыматтык-долбоордук ишмердүүлүккө, ошондой эле психикалык абалдарга жана функцияларга багытталгандык, мугалим менен окуучунун маалымат жана долбоордук иштин жүрүшүндө аныкталат.

2. Татаал, көп багыттуу жана көп деңгээлдүү билим берүү катары маалыматтык маданият акырындык менен бир абалдан экинчи абалга өтүп калыптанат жана өнүгөт, бул ар бир конкреттүү адамда өзгөчө, бирок ошону менен бирге жалпы мүнөздүү өзгөчөлүктөрдү бөлүп көрсөтүүгө болот жана педагогдо маданияттын бул түрүнүн пайда болушу: санариптештирүүнү өздөштүрүү, компьютердик сабаттуулук, маалыматтык технологияларды өздөштүрүү, маалыматтык технологиялардын негизинде педагогикалык иштин долбоорлоочу жана конструктивдүү элементтерин өркүндөтүү – педагогикалык иштин гностикалык, уюштуруучулук жана коммуникативдик элементтерин өркүндөтүү - долбоордук иш-аракеттерди жүзөгө ашыруу, маалыматтык технологияларды колдонуу менен окутуучу долбоорлоо менен бирдикте – педагогдун долбоордук-рефлексиялык ишмердүүлүгүнүн процессинде окуучулардын санариптештирүү ишмердигин өнүктүрүүнүн психологиялык мыйзам ченемдүүлүктөрүн ишке ашыруу.

3. Маалыматтык маданиятты бүтүндүк катары өнүктүрүү маалыматтык, долбоордук жана рефлексивдик иш-аракеттердин түрлөрүн интеграциялоону талап кылат, мында бул иш-аракеттердин ар биринин багыты эки вектор боюнча педагогко жана окуучуга

жүргүзүлүүгө тийиш.

4. Маалыматтык технологияларды колдонуу менен окуучулардын окуу-таанып-билүү иш-аракеттерин долбоорлоо процессинде педагогдун рефлексивдүү иш-аракети окуучулардын долбоордун ниетин түшүнүүсүн жана адекваттуу кабылдоосун жана кабыл алуусун камсыз кылууга багытталууга тийиш.

5. Педагогдун маалыматтык маданиятын калыптандыруунун негизги уюштуруучулук-педагогикалык шарттары болуп төмөнкүлөр саналат:

– педагогду рефлексиялык-долбоордук иш-аракеттерге киргизүү;

– педагогдун рефлексикалык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүү максатында атайын (окутуучу) кырдаалдарды түзүү;

– педагог тарабынан ар кандай долбоорлорду өз алдынча иштеп чыгууну уюштуруу жана аларды маалыматтык технологиялардын негизинде ишке ашыруу;

– маалыматтык технологиялардын негизинде ишке ашырылуучу долбоордук иш жаатындагы жетишкендиктерди өз алдынча диагноздоо жана интроспекция;

– рефлктордук-долбоордук иш-аракеттерде кесиптештер менен кызматташуу;

– кесиптештер арасында тажрыйба алмашуу.

Педагогдун маалыматтык маданиятын калыптандырууга долбоордук-рефлексивдүү мамиле, биздин оюбузча, кесиптик даярдоо процессинин педагогикалык жана психологиялык негизин күчөтүү касиетине ээ, бул маалыматтык иш жаатындагы билимдерди жана көндүмдөрдү гана эмес, педагогдун долбоордук ишмердүүлүгүндө маалыматтык технологияларды натыйжалуу пайдалануу үчүн зарыл болгон жөндөмдөрдү (ой жүгүртүү, күтүү, маалыматты түшүнүүнү камсыз кылуу ж.б.) өнүктүрүүгө өбөлгө түзөт.

Биздин изилдөө келечектеги жана иштеп жаткан мугалимдердин кесиптик даярдыгын долбоорлоо жана чагылдыруу ыкмасынын негизинде уюштурууга, ошондой эле санариптештирүү, компьютердик сабаттуулукту жоюууга жана жүзөгө ашырууга мүмкүндүк берген принциптерди сунуштайт. Педагогдун маалыматтык маданиятын өнүктүрүүнүн негизги принциптери катары биз, биринчиден, маалыматтык мада-

ниятты өнүктүрүү принцибин, экинчиден, маданий принципти сунуштайбыз.

Санариптик өнүгүү принциби принциптердин комплекси болуп саналат, анткени маалыматтык маданият сыяктуу татаал көрүнүш өзүнүн өнүгүшү үчүн психикалык жана инсандык касиеттерин өнүктүрүүнүн бир катар мыйзам ченемдүүлүктөрүн чагылдырган билим комплексин колдонууну талап кылат. Комплексе төмөнкүлөр кирет: ой жүгүртүү, альтернатива, интеграция, өзүн-өзү өнүктүрүү.

Бул принциптер педагогдун бирдиктүү маалыматтык маданиятын калыптандыруунун объективдүү талабы менен анын айрым компоненттерин түзүүгө түзүлгөн бир тараптуу функционалдык мамиленин ортосундагы негизги карама-каршылыкты чечүүгө багытталган. ИК өнүктүрүү принцибинин максаттуу функциясы мугалимди даярдоо процессин уюштурууга багыттайт, ал мыйзам ченемдүү түрдө маалыматтык маданияттын маалыматтык-мазмундук, психологиялык (инсандык) жана ишмердик компоненттерине биримдикте таасир берет.

Маалымат маданият, маалымат ресурстары жана технологиялар менен баалуулук мамилесин түзүүгө, маалыматтык-билим берүү чөйрөсүндө эркин жашоо жана өзүн-өзү өнүктүрүү позициясын түзүүгө, техникалык инструменттерди колдонуу жөндөмүн калыптандырууга, окуучулардын маалыматтык маданиятын мүмкүн болгон педагогикалык каражаттары менен калыптандырууга багытталышы керек.

#### Адабияттар:

1. Конюшенко С. М. к вопросу формирования информационной культуры учителя. - Информационные технологии в образовании - 2003.
2. Практическое использование возможностей мультимедийного центра КГУ. / Программа МАБ «Юриспруденция».- 2002. - С. 14.
3. Формирование информационно-технологической культуры работников сферы образования региона и влияние новых образовательных технологий на развитие региона. - 2003. - С. 22-24.
4. Кудайбергенова Ж.А., Аскарлова Н. Эффективность использования компьютерных технологий в образовательном процессе. / Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2022. №. 10. - С. 41-44.